

Az integráltan tanuló gyengénlátók segítése *

PARASZKAY SÁRA

Akik az *integrált oktatás fogalmát* tágan értelmezik, ide sorolják az olyan megoldásokat is, mint a normál iskolában elhelyezett speciális osztály; a fogyatékoság miatt nehézséget okozó tantárgyak külön tanítása; amikor külön gyógypedagógus segíti a tanulót a tanítási órán, vagy azon kívül. Ezek a rendszerek inkább nevezhetők a speciális oktatás különféle formáinak, illetve a magántanulás, vagy korrepetálás sajátos megoldásainak. Hazai gyakorlatunk alapján mi a teljes integrációt tekintjük a valódi megoldásnak: amikor a fogyatékos gyermek az épekkel együtt szerzi ismereteit, ugyanaz a pedagógus, ugyanazt a tananyagot tanítja nekik, amelyet a fogyatékos tanuló az általános követelmények szintjén - bár lehet, hogy sajátos eszközökkel - de képes is elsajátítani.

Az integrált oktatás segítségét ellátni hivatott utazótanárok kis száma nem is tenné lehetővé az integráció másfajta értelmezését, hiszen, ha utazótanáraink teljes munkaidejüket a gyengénlátó gyermekek tanításával, fejlesztésével töltেনék el, alig néhány gyermek megsegítésére jutna idejükből. A *közvetett segítségnyújtási forma* lényegesen több gyengénlátó gyermek számára biztosíthatja a szakmai támogatást. Ebben a formában mind a korrekciós fejlesztés, mind az integrálás túlnyomó részét nem a tiflopedagógus, hanem a szülő és a normál pedagógus látja el a tiflopedagógus útmutatása, irányítása és ellenőrzése mellett.

A szakmai irányító tevékenység a *szelekcióba* való beleszólással, a beiskolázásra tett javaslattal kezdődik. A látássérült tanköteles korú gyermek tanulhat a vakok iskolájában, a gyengénlátók iskolájában, vagy a normál iskolában. Ma már törvény nem gátolja a szülőt a szabad választásban, de az ésszerűség és a gyermek érdeke a korlátozott lehetőségek miatt elég pontosan megszabja a döntéseket.

Jelenleg csak azt a gyengénlátó gyermeket célszerű integrálni, aki alkalmas a teljes integrációra és elegendő számára a közvetett segítségnyújtás. Az alkalmasság feltételei csak sokoldalú, a gyengénlátó gyermek egész személyiségére és környezeti adottságaira kiterjedő tájékozódás alapján ítéltethők meg. Sem a személyzeti adatok, sem a szakértői bizottság vizsgálati eredményei nem elegendőek a biztos döntéshez. Ha azonban kicsi gyermekkorától ismerjük a gyermeket családjával együtt, irányítói és tanúi vagyunk fejlődési menetének, sokkal nagyobb biztonsággal adhatunk taná-

---

* A dr. Kettesy Aladár Általános Iskola és Diákotthon 20 éves évfordulóján (Debrecenben, 1992. szeptember 25-én) elhangzott előadás

csot az iskolaválasztáshoz, és annak a valószínűsége is nagyobb, hogy a család elfogadja tanácsunkat.

Utazótanári munkánk gyakorlatában a gyermekekkel való közvetlen foglalkozás a *preventív korrekcióra, az iskolára való felkészítésre* szorítkozik. Ugyanis 4-6 éves korban jól fejleszthetők azok a képességek, amelyek a látó olvasás-írás megtanulásához szükségesek, s még ideje is van rá a gyermekeknek. Iskolás korban előrehaladva az elmaradt képességek egyre kevésbé mobilizálhatók, ugyanakkor a növekvő tananyag miatt egyre kevesebb időt szakíthatunk rá.

A sikeres integráció másik feltétele a fogyatékos *befogadó iskola* alkalmassága. Bár igen fontos a jószándék, mégis vannak olyan objektív feltételek, amelyek hiányában nincs lehetőség az integrálásra. A túlzottan nagy osztálylétszám, a pedagógust erősen terhelő, sok külön foglalkozást igénylő tanuló, osztályösszevonás megnehezítik az integrálást. Tárgyi felszereltségben a rossz világítás jelenthet akadályt. Befogadási szándék hiánya esetén azonban még az ideális objektív feltételek sem segítenek.

Az iskolán belül a legfontosabb tényező a fogyatékos gyermeket tanító *pedagógus személye*. Ő az egyik kulcsfigura, mivel rajta keresztül érvényesül a szakmai segítségnyújtás. Ha hiányzik belőle a sérült gyermek elfogadásának szándéka, az integrálás eleve kudarcra ítéltetett, hiszen neki könnyű bebizonyítani a gyermek „alkalmatlanságát”. Ha tisztában van a reá váró többletfeladatokkal és azokat önként vállalja is, még néhány kritériumnak meg kell felelnie: saját szakján belül legyen jól képzett, semmiképpen ne kezdő pedagógus, hanem kellő gyakorlattal, tapasztalattal rendelkezzen. Ezek mellett már csak az szükséges, hogy nyitott, befogadásra kész legyen, ne ragaszkodjék mereven egy megszokott módszerhez. Ha rugalmas és kreatív pedagógusról van szó, eredményes lehet vele az együttműködés.

Az integrációt javasoló és irányító tiflopedagógusnak nemcsak a fogyatékos gyermek sorsa iránt kell felelősséget éreznie, hanem az integrációt megvalósító pedagógus személye iránt is. A pedagógus hivatásának teljesítésében szintén sikert igényel, befektetett energiáinak látható eredménye teszi teljesebbé életét és ad számára új energiát. Eleve kudarcra ítélt esetekkel való próbálkozás a pedagógussal szemben is felelőtlenség.

A jól előkészített, tervszerű integráció magában hordja a siker biztosítékát.

Első feladatunk a *pedagógus részletes és világos tájékoztatása*. Laikus számára a szemészeti adatok keveset mondanak. A pedagógusnak tisztában kell lennie azzal, hogy mit, hogyan lát a gyengénlátó tanuló. Mennyire hajol közel íráskor-olvasáskor, szüksége van-e speciális füzetre, mekkora betűket ismer fel a tankönyvben, ha lupét használ, mikor és hogyan használja? Hogyan látja a táblai szemléltetést, mekkora jeleket ismer fel, s milyen messziről? Pontosán tudnia kell a tanárnak, hogy mekkora betűkkel írjon a táblára, illetve mikor adjon a gyengénlátó gyermeknek külön lapra írt szöveget a táblai szemléltetés helyett. Előfordulhat, hogy a világoszöld, kopott tábla átfestetésére kérjük az iskolát. Helyi megvilágításra is szüksége lehet a gyermeknek. A kérdések egy részének eldöntése csak helyszíni megfigyelés alapján lehetséges. Ilyen kérdés a gyengénlátó tanuló ülőhelyének kiválasztása. Szükségessé válhat a padok átrendezése, vagy egy külön tanulóasztal elhelyezése a tábla elé.

Tájékoztatnunk kell a pedagógust a szemüvegviselésről, a szem védelméről, gyógykezeléséről. El kell oszlatni a pedagógus túlzott aggodalmát a „szemrontás” ártalmai felől. Ha nem tisztázzuk pontosan, mennyire, meddig terhelhető ártalom nélkül a látószerv, illetve mennyi „pihentetés” elegendő munka közben, integrált tanulóink elkényelmesednek, az alacsony szintű követelmények és a gyakorlottság hiánya miatt egyre inkább lemaradnak társaiktól.

Ismertetnünk kell a gyengénlátó gyermek egyéb adottságait, az előkészítés során elért eredményeit, és a későbbiek során várható nehézségeit. Talán abban szorul leginkább szakszerű felvilágosításra a nem szakképzett pedagógus, hogy melyek azok a nehézségek, amik a látássérülés következményei és melyek függetlenek attól. Gondolkodó laikus is rájön arra, hogy a matematikai gondolkodás független a látásélességtől, de még a tiflopedagógus számára is körültekintő vizsgálódást igényel annak megítélése, hogy miért megy nehezen az olvasás egy gyengénlátó gyermeknek. Ugyanis gyengénlátók között is vannak dyslexiások, akik, ha időben történő korrekció helyett csak elnézést és engedményeket kapnak, később már jövátelhetetlen kárt szenvednek.

Célszerű előre ismertetni a speciális iskolában kipróbált és bevált olvasás-írástanítási módszereket (olvasásnál az analitikus-szintetikus módszer, írásnál a nagyméretű betűalak sokszori átíratása stb.), bár ezek részleteire még évközben is visszatérünk.

A fogyatékos gyermek nevelésére, személyiségének tudatos fejlesztésére feltétlenül ki kell térnünk! A bánásmód önmagában nevelő hatású. Nincs ártalmasabb környezet egy növekvő ember számára, mint a szájalom légköre. A csökkentett követelménytámasztással, a túlzott segítséssel a gyermeket leértékelik, önállótlaná teszik. Ellenkezőleg: fokozott erőfeszítésre kell képessé tenni, mert ezt kívánja majd tőle az élet is. A reális kudarcoktól sem szabad megvédeni a fogyatékos gyermeket, mert akkor nem ismeri meg korlátait és nem tanulja meg leküzdeni az akadályokat. De mindenáron biztosítani kell reális önértékelésének és öntudatának kialakulását, hogy céltudatos, önérzetes emberré váljon.

Az integráló pedagógus és a folyamatot segítő tiflopedagógus közötti személyes kapcsolat a továbbiakban is fennmarad, de a szükségletek szerint időben és térben korlátozódik. Nehezebb esetekben még többszöri személyes találkozásra is szükség lehet, máskor egy-egy telefonbeszélgetés, levélváltás is elegendő.

Tanévenként két alkalommal szoktunk konzultációs programot szervezni az egy osztályban tanító gyengénlátó tanulót integráló általános iskolai pedagógusok számára. Ilyenkor a speciális iskola azonos osztályában hospitálnak néhány tanítási órán, majd szakmai kérdésekben konzultálnak a speciális iskola tanáraival. Az általános kérdések mellett a konkrét egyéni gondok is szóba kerülnek. Érdekes tapasztalat, hogy a vendégül látott pedagógusoknak egymás számára mennyi mondanivalója akad. Szívesen cserélnék tapasztalatokat és osztják meg egymás között gondolataikat.

Első osztályos gyermekeknél alkalmaztuk azt a rendszert, hogy évente két alkalommal magukat a gyengénlátó gyermekeket is meghívtuk - szüleikkel együtt - iskolánkba. Egyrészt ellenőriztük a gyermekek tudásszintjét, s ezzel megerősített

adtunk a családnak és az iskolának, másrészt konkrét tanácsokat adtunk a megjelenő szülőknek az otthoni segítségadás formáiról, módszereiről. Természetesen szervezett programoktól függetlenül is minden integráló pedagógus előtt nyitva áll iskolánk és előzetes bejelentés nélkül is, bármikor szívesen fogadjuk. Ugyancsak készséggel fogadjuk további tanácsadásra a gyengénlátó gyermekeket szüleikkel, de ezt előzetes időpontegyeztetéshez kötjük.

Korántsem ilyen egyértelmű és sikeres a *spontán integrációs* folyamatokban az utazótanár közreműködése. Spontán integrációnak azokat az eseteket nevezzük, amikor szakember ajánlása nélkül, vagy éppen annak ellenére került a gyengénlátó gyermek az épek iskolájába és ott saját erejére hagyva valamennyi időt már eltöltött. Az esetek többségében nem a siker, hanem a növekvő kudarc készítése alapján keresik meg iskolánkat vagy az általános iskola, vagy a család részéről. Gyakran már felső tagozatos a tanuló, amikor hirtelen szükségét látják a gyors segítségnek, vagy a speciális iskolába való áthelyezésnek. Az esetek egy részénél a korábbi évek „ál” integrációjáról beszélhetünk, s amit az iskoláztatás első éveiben elmulasztottunk, később már nem pótolhatjuk.

Ilyenkor szokott kiderülni a gyengénlátó gyermek idejében fel nem ismert dyslexiája, amit kezelés helyett úgy oldott meg környezete, hogy felolvasták neki az olvasnivalót, egészen addig, míg teljesen el nem felejtett olvasni.

A harmadik, negyedik osztályban jelentkező ilyen probléma nem egyszer pszeudo gyengénlátást takar. Elég hozzá egy erősebb szemüveg viselése, egy kis kancsalság, de lehet kisebbfokú valódi gyengénlátás is, bár a kudarc igazi oka nem ez, hanem a fel nem ismert, vagy letagadott enyhefokú értelmi fogyatékoság, részképesség, vagy viselkedési zavar.

Előfordul azonban a pubertás elején jelentkező rohamos látásvesztést okozó retinadegeneráció is, ami miatt váratlanul képtelenné válik a gyermek az iskolai követelmények teljesítésére.

A segítséget kérő levélből általában nem kapunk világos képet a problémákról, így segítséget sem tudunk adni. Elsődleges tájékozódás céljából összeállítottunk egy olyan kérdőívet, amelynek válaszaiból már sokkal pontosabb képet alkothatunk.

Speciális eszközöket a gyermek vizsgálata nélkül nem ajánlunk és nem küldünk. Szemészeti vizsgálat, szemüveg vagy távcső-szemüveg rendelésével iskolánk szemészorvosa is gyakran rendelkezésre áll az integrált tanulók részére.

A felső tagozat magasabb osztályaiból csak végszükségben javasolunk speciális iskolánkba áthelyezést, még súlyos látásromlás esetén is inkább segédeszközöket szerzünk vagy kölcsönzünk a gyengénlátónak, csak hogy megszokott környezetéből a hátra lévő néhány évre már ne szakítsuk ki.

A gyengénlátó gyermeknek leginkább az iskoláztatás kezdeti szakaszában van szüksége a speciális pedagógiai eljárásokra. Ha az első években olyan segítséget kapott, ami nem helyettesítette az ő erőfeszítéseit, nem tette feleslegessé kompenzációs törekvéseit, hanem éppen serkentette mindkettőt, egyre inkább alkalmassá válik a gyengénlátó az integrációra. Teljességgel kizárható a fordított helyzet (kivéve az időközben beállott látásromlást), hogy az alsó tagozatban még képes volt együttthaladni az épekkel, de a felső tagozatban már nem. Joggal feltételezhetjük ilyenkor,

hogy az alsó tagozatban sajnálatból elnézték a fogyatékos gyerekek azt a hiányt, amit a felső tagozaton már nem tesznek meg, tehát nem a gyerek változott, hanem nyilvánvalóvá vált, amit addig elhallgattak. Szomorú tapasztalatunk, hogy ilyen előzmények után a speciális iskolában is kudarcok várnak a gyerekekre. Többnyire nem az ismerethiány a baj - ez pótolható lenne -, hanem az, hogy a gyerek egyáltalán nem fejt ki aktivitást a tanítási órán, nem tesz erőfeszítéseket, s még tartós figyelemkoncentrációra sem képes, mert ezeket a képességeket is tanulni kell. A személyiségbe beépült rossz beidegzéseket később már alig-alig lehet megváltoztatni.

Végül említést kell tenni az *erőszakos integrációs törekvésekről* is. Előfordul, hogy az integráció feltételei hiányoznak, s megteremtésükre nincs is lehetőség; a szakértői vélemény nem javasolja azt, sőt, a gyermek érdeke a speciális oktatás feltételeit igényli, de a szülő mindezt nem veszi figyelembe, s ragaszkodik a szabad iskolaválasztás jogához. Ilyenkor az iskola hozzánk fordul segítségért, utazótanárainktól várja a megoldást, de a szükséges segítséghez jelenlegi körülményeink között nincs lehetőségünk. Becsületes megoldásnak azt tartjuk, ha véleményünket őszintén feltárjuk az iskolának. Sem egy ál integráció melletti asszisztálásban, sem a gyermekorssal folytatott kísérletben közreműködni nem kívánunk.

Az integráció fentiekben vázolt formáját - bár kényszer szülte - mégsem érezzük sem megalkuvásnak, sem eredménytelennek. Évről évre egyre több azoknak a tanulóknak a száma, akik - sokszor egészen kevés látással - sikeresen boldogulnak a lakóhelyük szerinti iskolákban. Eközben azonban megváltozott a gyengénlátók iskolájának létszáma és a tanulók összetétele. Csökken a speciális iskolát igénylők száma, de a kevesebb gyermek súlyosabb szemészeti és pedagógiai feladatokat jelent. Egyre több az aliglátó, illetve az olyan gyengénlátó, aki csatlakozó sérülése, agyi funkciózavara, részképesség kiesése, viselkedési rendellenessége, vagy súlyosan hátrányos helyzetű szociális körülményei miatt különleges bánásmódot igényel, így tehát feladataink nem csökkentek, sőt, új szemléletre, szélsőségesen differenciált pedagógiai eljárásokra kényszerülve szakmánkat ismét tovább kell fejlesztenünk. Emellett egy szervezettebb, szélesebb körben kiterjesztett integrációs munkát is szeretnénk kialakítani. Elgondolásaink szerint nem néhány utazótanár látná el a feladatot, hanem az egész iskola integrációs bázisként működne.